

Het jaarthema 'Wonen'

Onze woning verraadt veel over wie we zijn. Het etaleren van status, macht en rijkdom via de eigen woning is van alle tijden, maar ook meer bescheiden huizen vertellen iets over de bewoners.

Vandaag lijkt het zowat normaal dat iedereen beschikt over een eigen huis of woning.

Honderd jaar geleden was dat niet het geval en mocht men al van geluk spreken als men een onderkomen had waar het enigszins warm en droog was. Alleen de rijken konden erop rekenen. De rest van de bevolking moest er niet alleen hard voor werken, maar hoopte daarbij dat ze gespaard zouden blijven van ziekten, brand en andere rampen.

Etymologisch gaat het begrip «wonen» terug op het Oudnederlandse «wonne» en het Oudierse «fonn» (genot), dat op zijn beurt raakvlakken heeft met het Latijnse woord «venus» (liefde). De grondbetekenis van wonen kan men vertalen als «ergens graag vertoeven». Wonen gaat dus over meer dan over het hebben van een woning...

Het voldoet aan een reeks behoeften zoals veiligheid, geborgenheid, sociale verwantschap, imagovorming.

Zowat iedereen woont ergens. Iedereen zoekt ergens beschutting, een eigen plek. Wonen is in de eerste plaats een levensbehoefte. De neiging om die plek «in te richten», om zich een woonhuis «eigen» te maken is onontkoombaar en is van alle tijden.

Huizen zijn sporen van de samenleving; ze blikken onvermijdelijk terug naar het verleden. Wat waren de ontstaansredenen en wat is de geschiedenis van verschillende types van huizen? Ook aan de inrichting van woningen kan een verhaal gekoppeld worden. Hoe werd er in de loop der eeuwen in rijke en arme huizen geleefd?

Veranderingen hadden vooral met comfort, efficiëntie of hygiëne te maken. En huizengeschiedenis wordt natuurlijk ook gekenmerkt door het ontstaan en later verdwijnen van specifieke kamers, denk

maar aan achterkeukens, kelderkamers, kolenkelders, mansardes, bakhuizen, meiden- en knechtenkamers, enzovoort.

De geschiedenis van het wonen is niet helemaal dezelfde als de geschiedenis van de woning...

Omgekeerd kan men moeilijk spreken over wonen zonder de woning er nauw bij te betrekken. Veelal behandelen publicaties enkel het tweede aspect, wat heel vertekende informatie kan opleveren. Publicaties die beide aspecten behandelen, zijn veel zeldzamer.

De geschiedenis van het wonen betreft in eerste instantie de geschiedenis van mensen, van alle standen en in alle contexten. Zij omsluit op de eerste plaats het wonen in gezinsverband, verband dat groot (clan) of klein (gezin) kan zijn. Zij omsluit ook andere vormen van wonen, zoals die van vorstelijke en adellijke hoven, van wereldlijke (priesters, kanunniken) of geestelijke (monniken, kloosterlingen) religieuzen, van om allerlei redenen gedwongen en in principe tijdelijke verblijven (hotels en andere gastenverblijven, hospitalen, rusthuizen, gevangenissen, kazernes, internaten, opvanghuizen, woonwagens en -barakken, enz.).

Het is niet de bedoeling en trouwens niet mogelijk om in het kader van deze beperkte publicatie (en op de tentoonstelling) 'Wonen' in al zijn aspecten van zijn verwerking in het bouwkundig erfgoed uiteen te zetten.

In diverse hoofdstukken plaatsen wij een beknopte bronnen- en literatuurlijst van relevante werken (boeken, tijdschriftartikelen, internetsites, ...) die betrekkelijk vlot te raadplegen zijn. In het hoofdstuk *Bronnen en literatuur - Werken betreffende het OMD-thema 'Wonen' in het algemeen* (pag. 61) vindt u een algemene literatuurlijst over het onderwerp.

Op de tentoonstelling ligt een exemplaar of een kopie (afdruk) van een behoorlijk aantal van deze publicaties vrij ter inzage.

Aandachtspunten bij het thema 'Wonen'

'Wonen' als thema bij Open Monumentendag heeft vele gezichten, ook voor onze dorpen. Het thema kan natuurlijk op vele manieren in het plaatselijk programma uitgewerkt worden.

Het is natuurlijk onmogelijk om in het kader van deze OMD-brochure 'Breken en bouwen. Wonen in Opwijk en Mazenzele, 16de-21ste eeuw' alle aspecten van 'wonen' even evenwichtig aan bod te laten komen. De diverse onderdelen van ons OMD-programma vullen mekaar op dat vlak enigszins aan. Bepaalde aspecten die niet in de brochure behandeld worden, komen wel naar voor op de tentoonstelling (en dus in de gedetailleerde lijst met een bondige beschrijving) en/of bij de monumentenwandeling, of omgekeerd. Sommige facetten van het onderwerp 'wonen' die niet voorkomen in één van de hoofdstukken, worden soms (summier) besproken in de onderschriften bij illustraties in deze publicatie.

Wij geven de voorkeur om enkele, soms eerder anekdotische, heemkundige bijdragen te brengen over 'wonen' in Opwijk en Mazenzele. Zoals men met een Open Monumentendag mag verwachten wordt hierbij de voorkeur gegeven aan algemene subthema's (in

plaats van aan afzonderlijke gebouwen of casussen), met uitzondering weliswaar voor ons gastgebouw: het klooster van de zusters en de congregatie van de zusters zelf.

Bij vorige edities van Open Monumentendag, onder meer met thema's rond bouwmaterialen ('Metaal', 'Steen' en 'Hout'), hadden wij de gelegenheid om de geschiedkundige, bouwkundig en architecturale aspecten van diverse van onze woongebouwen te bespreken in de respectievelijke publicaties. Op veel plaatsen in deze uitgave (en in de tentoonstelling) verwijzen wij naar de betrokken teksten in deze (en andere) vroegere publicaties. Bij de huidige OMD-activiteiten brengen wij niet zo zeer het historisch of technisch of architectonisch verhaal van de gebouwen, maar wel de relatie tussen het gebouw en zijn functie, met name bewoning.

Voor veel niet of slechts summier behandelde onderwerpen verwijzen wij ook naar de uitgebreide bronnen- en literatuurlijst (pag. 61-63)

Hieronder volgt een niet-beperkte lijst van aspecten over 'wonen bij ons' die, door de beperktheid van deze publicatie en in het kader van een Open Monumentendag, slechts erg oppervlakkig of helemaal niet behandeld worden in deze publicatie of in de tentoonstelling:

- Enkele verdwenen woonsites met archeologische relevantie:
 - de vermoede eerste nederzettingen in de vallei van de Puttenbeek (Klei)
 - de Borchtsite in Opwijk-centrum
 - de Frankische 'villa' bij het Borrewater en de Mazelse dries
 - de 'villa' van Sotto, tussen de Mazelse Lepelstraat en de Zottegemstraat
 - het Mazels Gildehuis
 - het 'casteel' ('speelhuys' of 'huys van plaisantie') van het Hof ten Eeken aan de Klaarstraat (Leen ten Eeken)
 - het Mazels 'Sieckhuysplexcken' aan de Mazelse Lepelstraat
 - de oude nederzettingen centra zoals de 'vicus' (Klei-Hollestraat) en het Frankische 'Opwik' (Klei) en Netherwik (latere Opwijk-dorp), Heistergem (Eeksen), Niversala (Nijverseel),...
 - tal van belangrijke verdwenen hofsteden van de laatste 10-15 eeuwen.
- Een aantal markante woonhuizen in Opwijk en Mazenzele
 - de oude pastorie van Opwijk (1626), de pastorie van Mazenzele (1778), de pastorie op de Singel (1849-'50), de pastorieën van Droeshout en Nijverseel
 - 'Château d'Hulst' (ca. 1856)
 - 't Kasteeltje' (vroegere villa Wynants, Marktstraat) (ca. 1908)
 - diverse 'herenhuizen' in de Marktstraat, Stationsstraat, Kloosterstraat, Schoolstraat, Processiestraat, Kattestraat, ...

- ...

- Archeologische vindplaatsen (bewoningssporen), van IJzertijd (Hulst, 1998) tot middeleeuwen (Hof ten Eeken, Borchtsite, Oud-Gasthuissite,...)
- Informatie over wonen in enkele historische bronnen.
- De kerken: 'Huis van God' en tijdelijk onderdak voor mensen.
- Vroegere huisnamen.
- Diverse vroegere pastoorswoningen Opwijk en Mazenzele.
- Het internaat bij de school van meester van Bever (1802-1840) en bij het pensioonaat Lindemans (1840-1920).
- De huizen bij en op de plaats van het (vroegere) pensioonaat Lindemans (Schoolstraat).
- Een sociaal woonproject op het vroegere schietplein in 't Schuttershof in de 19de eeuw.
- Het 'schoolhuis' bij de gemeentelijke scholen van Opwijk en Mazenzele.
- Een klooster met noviciaat en juvenaat van het Missiehuis van de zusters van Dochters O.-L.-Vrouw van het H. Hart in de gebouwen van het vroegere pensioonaat Lindemans in de Schoolstraat (1923-1930).
- De kwaliteit van het wonen: een spiegel van de sociale ongelijkheid.
- Inkwartieringen en opeising van woningen in oorlogstijden.
- (Nood)woningen voor vluchtelingen en andere oorlogsslachtoffers.
- Beschadigingen en verwoestingen aan de woningbouw bij oorlogen.
- Herstel en heropbouw na het oorlogsgeweld.
- Wonen in een als monument beschermd gebouw (de Oude Pastorie van Opwijk, Tesseshof in de Klaarstraat en de pastorie op de Singel).
- Interieurs van onze woonhuizen.
- Wonen tot tegen het oude kerkhof in Opwijk (Singel, Kerkstraat,...).
- Woon- en werkplaatsen voor landbouw- en dienstpersoneel.
- Wonen bij het werk: in het spoorwegstation, in 't gemeentehuis, in een conciërgewoning, in het postgebouw, bij diensten- en handelspannen, de huizen van gendarmen in de Esp,...
- Bestemmingswijzigingen van woonhuizen
- Wonen op 'jaarschaar' (op den Dries van Mazenzele en elders)
- De woning-herbergen van vroeger jaren
- Wonen op wielen. Wie herinnert zich bijvoorbeeld nog Anna en Pit 'uit de barak' (Droeshout, Bareel) ?
- De gastenhuizen (pensions) en andere (gelegenheids)-hotels.
- Nieuwe (woon)straten, wijken en verkavelingen.
- Ruimtelijke ordening (stedenbouw) en bewoning.
- Woningwetgeving en wetgevingen voor premies bij woningbouw.
- Internaat van Fröbelnormaalschool bij het klooster van Opwijk.
- Arbeiderswoningen bij bedrijven.
- Projecten voor sociaal wonen in Opwijk en Mazenzele 20ste eeuw
- Bestrijden van krotwoningen en leegstand.
- Einde 20ste-beging 21ste eeuw: doorbraak van grote appartementsblokken (verkoop of verhuren).
- Serviceflats en andere vormen van beschermd wonen.
- ...

Wij hopen de gelegenheid te hebben om een aantal van deze aspecten rond 'wonen' nog te kunnen behandelen in andere publicaties (HOM-tijdschrift, onze internetpagina's op www.heemkringopwijk.htm,...).